

Бібліографія: Гураль-Сверлова Н.В., Гураль Р.І. Червоногі молюски *Gastropoda* західної частини Малого Полісся і Волинської височини // Подільський природничий вісник. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2011. – С. 52-65.

УДК 594.38

Н.В.Гураль-Сверлова, Р.І.Гураль

Державний природознавчий музей НАН України, м. Львів

ЧЕРЕВОНОГІ МОЛЮСКИ *GASTROPODA* ЗАХІДНОЇ ЧАСТИНИ МАЛОГО ПОЛІССЯ І ВОЛИНСЬКОЇ ВИСОЧИНИ

За період з другої половини ХІХ ст. до початку ХХІ ст. у західній частині Малого Полісся і Волинської височини (в адміністративних межах Львівської та Волинської областей) було зареєстровано 70 видів наземних і 37 видів прісноводних червононогих молюсків. Близько 80% видів представлені в фондах Державного природознавчого музею НАН України. Проаналізовано екологічний і зоогеографічний склад червононогих молюсків.

Ключові слова: червоногі молюски, *Gastropoda*, Мале Полісся, Волинська височина. Україна.

За период со второй половины ХІХ в. до начала ХХІ в. в западной части Малого Полесья и Волынской возвышенности (в административных границах Львовської та Волынской областей) было зарегистрировано 70 видов наземных и 37 видов пресноводных брюхоногих моллюсков. Около 80% видов представлены в фондах Державного природоведческого музея НАН Украины. Проанализирован экологический и зоогеографический состав брюхоногих моллюсков.

Ключевые слова: брюхоногие моллюски, *Gastropoda*, Малое Полесье, Волынская возвышенность, Украина.

Молюски відіграють важливу роль у функціонуванні наземних і прісноводних екосистем. Як компонент цих екосистем, локальні малакокомплекси можуть зазнавати більш або менш вираженої антропогенної трансформації. Вона може проявлятися, з одного боку, у зниженні загального видового багатства внаслідок поступового зникнення рідкісних і стенобіонтних видів, з іншого боку, в розповсюдженні антропохорних видів молюсків, не властивих автохтонній малакофауні. Важливою основою для відстеження подальших змін наземної та прісноводної малакофауни, а також для розробки стратегії охорони рідкісних видів і особливо цінних локальних малакокомплексів можуть стати фауністичні зведення, складені для територій різного рівня – від фізико-географічних або адміністративних областей до окремих населених пунктів та їх околиць.

Для наземних молюсків на заході України подібні зведення були складені для Закарпатської області [2]; для Українських Карпат загалом [3] і окремо для Передкарпаття [12]; для західної частини Подільської височини загалом [13] і окремо для Розточчя і Опілля [10]; для Волинського (Західного) Полісся [4] і Прут-Дністровського межиріччя [16]. Для прісноводних молюсків такі огляди було зроблено для заходу Подільської височини [13] і окремо для Розточчя [7]; для басейну верхів'я Дністра на території Львівської області [6]. Метою даної роботи стало подібне зведення для Малого Полісся і Волинської височини. На жаль, наявні літературні дані [1, 14, 15, 18-21], музейні колекції [9, 11], власні збори дозволяють ретельно проаналізувати лише західну частину цих фізико-географічних областей, розташовану в адміністративних межах Львівської та Волинської областей.

Матеріал і методика досліджень

Для створення видових списків наземних і прісноводних молюсків були використані критично проаналізовані літературні джерела [1, 14, 15, 18-21],

результати проведених ревізій фондів матеріалів Державного природознавчого музею НАН України (надалі у тексті – ДПМ) [11] та Зоологічного музею Львівського національного університету ім. І.Франка [9], а також матеріали, зібрані на території Малого Полісся і Волинської височини у 1997-2008 рр. авторами статті особисто або за допомогою колишніх студенток ЛНУ У.П.Федик, Х.О.Юрчик і К.М.Рибної. У червні 2008 р. були опрацьовані також збори наземних і прісноводних молюсків на кафедрі зоології Волинського національного університету ім. Лесі Українки (переважно збори з території м. Луцька та з його ближчих околиць – сс. Маяки, Полонка). Вони доповнили власні збори наземних і прісноводних молюсків в адміністративних межах Луцька, проведені в червні 2008 р., та дозволили отримати більш цілісну картину видового складу червононогих молюсків даної території.

Зоогеографічний аналіз проведено аналогічно до нашої попередньої роботи [13]. Для екологічного аналізу малакофауни дослідженої території було використано екологічні групи наземних і прісноводних молюсків, запропоновані В.Ложеком та детально описані в оглядовій роботі С.В.Александровича [17], з деякими змінами [12].

Результати та обговорення

Восени 1877 р. Й.Бонковський [18] провів детальне обстеження наземних і прісноводних молюсків в околицях с. Руда (за сучасним адміністративним устроєм України – Львівська обл., Кам'янсько-Бузький р-н). Дещо уточнені дані про видовий склад молюсків цієї місцевості знаходяться в узагальнюючій публікації того самого автора про молюсків Галичини [19]. Зокрема, з останньої публікації стає зрозумілим, що вказівка на присутність в околицях с. Руда *Alinda biplicata* (Montagu, 1803) [18] базувалася на помилковому визначенні особин широко розповсюдженого на заході України виду *Laciniaria plicata*.

Також стає зрозумілим присутність у видовому списку молюсків околиць с. Руда [18] червонокнижного виду *Granaria frumentum* (Draparnaud, 1801), який заселяє лише специфічні ксеротермні біотопи з виходами на поверхню вапнякових порід. Живих молюсків *G. frumentum* на території Львівської області знаходили тільки в Гологорах [8]. У першій роботі Й.Бонковського [18] вказано лише, що даний вид був знайдений «на берегах Бугу». Проте у пізнішій публікації [19] говориться про декілька порожніх черепашок, ймовірно, занесених Західним Бугом з північних околиць Подільської височини, що повністю узгоджується з сучасними даними щодо розповсюдження даного виду на заході України [8].

Проведена на рубежі XX і XXI ст. ревізія конхологічних матеріалів малакологічного фонду ДПМ також дозволила дещо уточнити видовий склад наземних молюсків, зібраних Й.Бонковським в околицях с. Руда [11]. Було з'ясовано, що під збірною назвою *Carychium minimum* у фондах музею зберігалися черепашки відразу двох видів – *C. minimum* і *C. tridentatum*. Серед черепашок *Vitrea crystallina* було знайдено 2 черепашки *V. contracta*, а серед черепашок *Vallonia costata* – 1 черепашка *V. enniensis*. Найцікавішою знахідкою стала невелика вибірка *Pyramidula pusilla* (Vallot, 1801) – виду, який раніше помилково згадувався для України під назвою *P. rupestris* (Draparnaud, 1801). Оскільки за екологічними вимогами даний вид є подібним до *G. frumentum* (див. вище), очевидно, його черепашки також були занесені до с. Руда Західним Бугом. Не виключено, що це стосується й двох черепашок рідкісного виду *Daudebardia brevipes*, знайдених нами серед зборів іншого виду – *D. rufa*. Тому ми не включили до загального видового списку наземних молюсків Малого Полісся 3 види, зібрані Й.Бонковським в околицях с. Руда: *G. frumentum*, *P. pusilla*, *D. brevipes*. Решта черепашкових наземних молюсків з даної місцевості або є широко розповсюдженими на заході України, або для них є вказівки Й.Бонковського щодо конкретних місць збору, не пов'язаних з річковими наносами (зокрема, для згаданого вище рідкісного виду *D. rufa*).

Значно важче аналізувати старі літературні дані, пов'язані з безчерепашковими наземними молюсками (слизняками), оскільки раніше одна видова назва могла слугувати для позначення декількох видів, а визначення проводили переважно за зовнішніми ознаками [10, 12]. Тому серед представників роду *Deroceras* ми наводимо за літературними даними лише один вид – *D. laeve*. Інші види роду, представлені на заході України, можна достовірно визначити лише за будовою статевої системи. З них нами на дослідженій території поки що був виявлений лише один вид – *D. reticulatum* (таблиця).

Таблиця

Видовий склад черевоногих молюсків західної частини Малеого Полісся та Волинської височини (у межах Львівської та Волинської областей)

Види молюсків	Мале Полісся					Волинська височина			
	A	B	C	D	E	F	G	H	I
НАЗЕМНІ МОЛЮСКИ									
Родина Aciculidae									
<i>Acicula polita</i> (Hartmann, 1840)	л	–	л	–	–	–	–	–	–
Родина Carychiidae									
<i>Carychium minimum</i> O.F.Müller, 1774	л	–	ф	–	–	–	–	–	–
<i>C. tridentatum</i> (Risso, 1826)	–	–	ф	–	–	–	–	–	–
Родина Succineidae									
<i>Succinea putris</i> (Linnaeus, 1758)	ф	л	ф	ф	–	ф	–	ф	ф
<i>Succinella oblonga</i> (Draparnaud, 1801)	ф	–	ф	–	ф	–	–	–	–
<i>Oxyloma elegans</i> (Risso, 1826)	ф	–	ф	–	ф	ф	–	–	–
<i>O. sarsii</i> (Esmark, 1886)	–	–	–	ф	–	–	–	ф	–
Родина Cochlicopidae									
<i>Cochlicopa lubrica</i> (O.F.Müller, 1774)	ф	л	ф	+	ф	–	ф	+	ф
<i>C. lubricella</i> (Porro, 1838)	–	–	ф	–	ф	–	–	–	ф
<i>C. nitens</i> (Gallenstein, 1848)	–	–	ф	–	ф	–	–	–	ф

Родина Valloniidae									
<i>Acanthinula aculeata</i> (O.F.Müller, 1774)	л	–	ф	–	–	–	–	–	–
<i>Vallonia costata</i> (O.F.Müller, 1774)	л	л	ф	–	–	–	–	–	–
<i>V. pulchella</i> (O.F.Müller, 1774)	л	л	ф	+	ф	–	–	–	–
<i>V. enniensis</i> (Gredler, 1856)	–	–	ф	–	–	–	–	–	–
Родина Pupillidae									
<i>Pupilla muscorum</i> (Linnaeus, 1758)	л	л	ф	+	ф	–	–	–	–
Родина Vertiginidae									
<i>Vertigo antivertigo</i> (Draparnaud, 1801)	л	–	ф	–	ф	–	–	–	–
<i>V. pusilla</i> O.F.Müller, 1774	л	–	ф	–	–	–	–	–	–
<i>V. substriata</i> (Jeffreys, 1833)	л	–	ф	–	–	–	–	–	–
<i>V. pygmaea</i> (Draparnaud, 1801)	л	–	ф	–	ф	–	–	–	–
<i>Vertilla angustior</i> (Jeffreys, 1830)	л	–	–	–	–	–	–	–	–
Родина Truncatellinidae									
<i>Columella edentula</i> (Draparnaud, 1805)	л	л	ф	–	–	–	–	–	–
<i>Truncatellina cylindrica</i> (Férussac, 1807)	л	–	л	–	–	–	–	–	–
Родина Enidae									
<i>Merdigera obscura</i> (O.F.Müller, 1774)	л	–	ф	–	–	–	–	–	ф
<i>Chondrula tridens</i> (O.F.Müller, 1774)	л	–	ф	+	ф	–	ф	–	–
Родина Clausiliidae									
<i>Cochlodina orthostoma</i> (Menke, 1830)	–	–	ф	–	–	–	–	–	–
<i>C. laminata</i> (Montagu, 1803)	л	–	ф	–	–	–	–	–	ф
<i>Clausilia dubia</i> Draparnaud, 1805	л	–	–	–	–	–	–	–	–
<i>Macrogastra tumida</i> (Rossmässler, 1836)	л	–	–	–	–	–	–	–	–
<i>Laciniaria plicata</i> (Draparnaud, 1801)	–	+	ф	–	–	–	–	–	–
<i>Bulgarica cana</i> (Held, 1836)	л	–	ф	–	–	–	–	–	–
Родина Punctidae									
<i>Punctum pygmaeum</i> (Draparnaud, 1801)	л	–	ф	–	–	–	–	–	–
Родина Discidae									
<i>Discus ruderatus</i> (Férussac, 1821)	–	–	ф	–	–	–	–	–	–
<i>D. rotundatus</i> (O.F.Müller, 1774)	л	–	–	–	–	–	–	–	–
Родина Arionidae									
<i>Arion subfuscus</i> s.l.	л	л	л	+	–	–	–	+	–
<i>A. fasciatus</i> (Nilsson, 1823)	–	–	–	+	–	–	–	–	–

Родина Vitrinidae									
<i>Vitrina pellucida</i> (O.F.Müller, 1774)	л	л	ф	-	-	-	-	-	-
Родина Zonitidae									
<i>Vitrea crystallina</i> (O.F.Müller, 1774)	л	-	ф	-	-	-	-	-	-
<i>V. contracta</i> (Westerlund, 1871)	-	-	ф	-	-	-	-	-	-
<i>Aegopinella pura</i> (Alder, 1830)	л	+	ф	-	-	-	-	-	-
<i>Ae. minor</i> (Stabile, 1864)	л	+	ф	-	-	-	ф	-	-
<i>Perpolita hammonis</i> (Ström, 1765)	л	л	ф	+	-	-	-	-	-
<i>P. petronella</i> (L.Pfeiffer, 1853)	л	-	ф	-	-	-	-	-	-
<i>Morlina glabra</i> (Férussac, 1821)	л	-	-	-	-	-	-	-	-
Родина Gastrodontidae									
<i>Zonitoides nitidus</i> (O.F.Müller, 1774)	ф	-	ф	+	-	-	ф	+	-
Родина Euconulidae									
<i>Euconulus fulvus</i> (O.F.Müller, 1774)	л	л	ф	-	-	-	-	ф	-
Родина Daudebardiidae									
<i>Daudebardia rufa</i> (Draparnaud, 1805)	-	-	ф	-	-	-	-	-	-
Родина Limacidae									
<i>Limax maximus</i> Linnaeus, 1758	л	л	-	+	-	-	-	+	-
<i>L. cinereoniger</i> Wolf, 1803	л	-	л	-	-	-	-	-	-
<i>Malacolimax tenellus</i> (O.F.Müller, 1774)	л	-	л	-	-	-	-	-	-
<i>Lehmannia marginata</i> (O.F.Müller, 1774)	л	-	-	-	-	-	-	-	-
Родина Agriolimacidae									
<i>Deroceras laeve</i> (O.F.Müller, 1774)	л	л	л	+	-	-	-	-	-
<i>D. reticulatum</i> (O.F.Müller, 1774)	-	-	-	-	-	-	-	+	-
Родина Bradybaenidae									
<i>Fruticicola fruticum</i> (O.F.Müller, 1774)	л	ф	ф	ф	-	ф	ф	+	ф
Родина Hygromiidae									
<i>Trochulus hispidus</i> (Linnaeus, 1758)	ф	-	ф	+	ф	ф	ф	ф	ф
<i>Helicopsis striata</i> (O.F.Müller, 1774)	-	-	-	-	-	-	ф	-	-
<i>H. instabilis</i> (Rossmässler, 1838)	-	-	-	-	ф	-	-	-	-
<i>Xerolenta obvia</i> (Menke, 1828) (syn.: <i>Helicella candicans</i> (L.Pfeiffer, 1841))	л	-	-	+	-	-	ф	+	-
<i>Perforatella bidentata</i> (Gmelin, 1788)	л	-	ф	-	-	-	-	-	-
<i>P. dibothrion</i> (Kimakowicz, 1884)	л	+	ф	-	-	-	-	-	-

<i>Monachoides vicina</i> (Rossmässler, 1842)	л	–	–	–	–	–	–	–	–
<i>M. incarnata</i> (O.F.Müller, 1774)	л	ф	–	–	–	–	–	–	–
<i>Pseudotrachia rubiginosa</i> (A.Schmidt, 1853)	ф	–	ф	+	ф	ф	–	ф	–
<i>Euomphalia strigella</i> (Draparnaud, 1801)	л	ф	ф	–	ф	ф	–	–	ф
<i>Monacha carthusiana</i> (O.F.Müller, 1774)	–	–	–	ф	–	–	–	–	–
Родина Helicidae									
<i>Campylaea faustina</i> (Rossmässler, 1835)	–	+	–	–	–	–	–	–	–
<i>Isognomostoma isognomostoma</i> (Schröter, 1784) (syn.: <i>I. personatum</i> (Lamarck, 1792))	л	–	–	–	–	–	–	–	–
<i>Cepaea hortensis</i> (O.F.Müller, 1774)	–	–	–	ф	–	–	–	–	–
<i>C. vindobonensis</i> (Férussac, 1821)	л	ф	–	+	ф	–	ф	ф	ф
<i>Helix lutescens</i> Rossmässler, 1837	л	ф	ф	+	ф	ф	–	ф	–
<i>H. pomatia</i> Linnaeus, 1758	л	+	–	+	–	–	ф	+	ф
ПРИСНОВОДНІ МОЛЮСКИ									
Родина Neritidae									
<i>Theodoxus fluviatilis</i> (Linnaeus, 1758)	–	–	–	–	–	ф	ф	+	–
Родина Viviparidae									
<i>Viviparus contectus</i> (Millet, 1813)	–	–	ф	ф	ф	ф	ф	ф	–
<i>V. viviparus</i> (Linnaeus, 1758)	л	–	–	–	ф	ф	ф	ф	–
Родина Hydrobiidae									
<i>Marstoniopsis scholtzi</i> (A.Schmidt, 1856) (syn.: <i>M. steini</i> (Martens, 1858))	–	–	–	л	–	л	–	–	–
<i>Lithoglyphus naticoides</i> (C.Pfeiffer, 1828)	–	–	–	–	–	–	–	ф	+
Родина Bithyniidae									
<i>Bithynia tentaculata</i> (Linnaeus, 1758)	л	ф	ф	+	ф	ф	ф	ф	ф
<i>B. leachii</i> (Sheppard, 1823)	–	–	ф	–	ф	–	–	+	–
Родина Valvatidae									
<i>Valvata cristata</i> O.F. Müller, 1774	л	–	ф	+	–	–	–	ф	–
<i>V. macrostoma</i> Mörch, 1864	л	–	ф	–	–	–	–	+	–
<i>V. piscinalis</i> (O.F. Müller, 1774)	–	–	ф	–	ф	–	–	+	–
<i>Borysthenia naticina</i> (Menke, 1845)	–	–	–	–	–	ф	ф	–	–
Родина Acroloxidae									
<i>Acroloxus lacustris</i> (Linnaeus, 1758)	л	–	ф	–	–	–	–	+	–
Родина Lymnaeidae									

<i>Lymnaea stagnalis</i> (Linnaeus, 1758)	л	л	ф	+	л	ф	ф	ф	–
<i>L. auricularia</i> (Linnaeus, 1758)	л	–	ф	+	–	ф	–	+	–
<i>L. ovata</i> (Draparnaud, 1805)	л	–	ф	+	+	ф	–	ф	–
<i>L. ampla</i> (Hartmann, 1821)	л	–	ф	–	–	ф	–	ф	–
<i>L. palustris</i> (O.F. Müller, 1774)	л	–	ф	+	ф	ф	ф	+	+
<i>L. corvus</i> (Gmelin, 1791)	л	–	ф	л	–	ф	–	–	–
<i>L. truncatula</i> (O.F. Müller, 1774)	л	–	ф	+	+	–	ф	+	ф
<i>Omphiscola glabra</i> (O.F. Müller, 1774) (syn.: <i>Lymnaea clavata</i> (Westerlund, 1885))	–	–	–	–	–	л	–	–	–
Родина Planorbidae									
<i>Planorbarius corneus</i> (Linnaeus, 1758)	л	–	ф	+	ф	–	ф	ф	–
<i>Planorbis planorbis</i> (Linnaeus, 1758)	л	–	ф	+	ф	ф	–	ф	+
<i>Anisus vortex</i> (Linnaeus, 1758)	л	–	ф	+	ф	ф	–	ф	+
<i>A. vorticulus</i> (Troschel, 1834)	л	–	–	–	–	–	–	–	–
<i>A. spirorbis</i> (Linnaeus, 1758)	ф	–	ф	–	ф	ф	–	–	–
<i>A. leucostoma</i> (Millet, 1813)	л	–	ф	+	–	–	–	–	–
<i>A. septemgyratus</i> (Rossmassler, 1835)	–	–	ф	л	ф	ф	–	ф	–
<i>Bathyomphalus contortus</i> (Linnaeus, 1758)	л	–	ф	ф	ф	–	–	ф	–
<i>Gyraulus albus</i> (O.F. Müller, 1774)	л	–	ф	–	–	–	–	ф	л
<i>G. acronicus</i> (Férussac, 1807)	–	–	–	л	–	–	–	–	–
<i>G. riparius</i> (Westerlund, 1865)	–	–	л	–	–	–	–	–	–
<i>G. rossmaessleri</i> (von Auerswald, 1852)	–	–	–	–	–	–	–	–	л
<i>Armiger crista</i> (Linnaeus, 1758)	л	–	ф	л	–	–	–	ф	–
<i>Hippeutis complanatus</i> (Linnaeus, 1758)	л	–	ф	+	–	–	–	ф	–
<i>Segmentina nitida</i> (O.F. Müller, 1774)	л	–	ф	ф	ф	–	–	ф	–
Родина Physidae									
<i>Physa fontinalis</i> (Linnaeus, 1758)	л	–	ф	+	л	–	–	ф	–
<i>Aplexa hypnorum</i> (Linnaeus, 1758)	–	–	ф	–	л	–	ф	–	–
Загальна кількість видів, зареєстрованих на окремих ділянках									
Наземні черевоногі молюски	53	23	49	21	16	7	4	15	11
Прісноводні черевоногі молюски	23	2	28	21	18	17	10	26	8
Разом	76	25	77	42	34	24	14	41	19

Примітки: ф – відповідні матеріали зберігаються в малакологічному фонді ДПМ; + – подається за зборами авторів або інших осіб, опрацьованими авторами статті; л – лише за літературними даними. Великими латинськими літерами позначено наступні населені

пункти та їх найближчі околиці: А – м. Рава-Руська (Львівська обл., Жовківський р-н); В – м. Жовква (Львівська обл., Жовківський р-н); С – м. Кам'янка-Бузька і с. Руда (Львівська обл., Кам'янка-Бузький р-н); D – м. Червоноград і м. Соснівка (Львівська обл., Сокальський р-н); Е – інші місця збору на території Малого Полісся; F – м. Сокаль і с. Поториця (Львівська обл., Сокальський р-н); G – с. Скоморохи (Львівська обл., Сокальський р-н); Н – м. Луцьк (Волинська обл.); I – інші місця збору на території Волинської височини.

Для роду *Arion* у літературних згадках XIX і навіть початку XX ст. можна однозначно виділити лише ті, які стосуються представників комплексу *Arion subfuscus* s.l. Нещодавно було встановлено, що на території Європи даний комплекс представлений групою подібних зовні видів, які тривалий час вважали єдиним видом – *A. subfuscus* (Draparnaud, 1805). В Україні спеціальні анатомічні дослідження слизняків з комплексу *A. subfuscus* s.l. поки що не проводилися, тому не відомо, який саме вид (або види) трапляється на заході України та, зокрема, на Малому Поліссі та Волинській височині.

В оглядовій роботі Й.Бонковського про молюсків Галичини [19] та в підготованому ним каталозі тогочасної малакологічної колекції ДПМ [20], крім даних про видовий склад наземних і прісноводних молюсків околиць с. Руда (див. вище), можна знайти також деякі відомості щодо інших місцевостей, розташованих у західній частині Малого Полісся і Волинської височини. Найчастіше згадуються населені пункти, розташовані в адміністративних межах Сокальського (сс. Поториця і Скоморохи) і Жовківського (мм. Рава-Руська і Дубляни) районів Львівської області.

Я.Урбанський [21] подає цікаві відомості щодо наземної і прісноводної малакофауни деяких прилеглих до Розточчя ділянок Малого Полісся, а саме околиць мм. Рава-Руська і Жовква (Жовківський р-н). Зокрема, 7 видів наземних молюсків були включені нами у таблицю лише на підставі їх знахідки даним автором в околицях м. Рава-Руська.

Сучасніші дані щодо розповсюдження прісноводних черевоногих молюсків на проаналізованій території можна знайти у виданнях із серії

«Фауна України» [1, 14] та в інших роботах А.П.Стадниченко [15]. Зокрема, багато видів і форм прісноводних молюсків було виявлено цією дослідницею у басейні Західного Бугу на території Сокальського р-ну Львівської обл., в околицях мм. Сокаль, Червоноград, Великі Мости. Серед найцікавіших знахідок – рідкісний вид *Omphiscola glabra*, занесений до Червоної книги України під назвою *Lymnaea clavata* (єдина відома знахідка на території України була зроблена А.П.Стадниченко в затоні Західного Бугу біля м. Сокаль), а також *Marstoniopsis scholtzi*, в Україні зареєстрований лише в Західному Бузі біля мм. Сокаль і Червоноград. Останній вид був вказаний для околиць Сокаля ще Й.Бонковським [20].

Дослідження, проведені наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст., дозволили не лише уточнити видовий склад молюсків окремих територій, але й виявили деякі антропохорні види наземних молюсків (*Cepaea hortensis*, *Monacha carthusiana*.), які проникли на захід України порівняно недавно (протягом ХХ ст. або навіть його другої половини), проте досить швидко розповсюджуються по урбанізованих та інших антропогенних територіях.

Загалом у західній частині Малого Полісся і Волинської височини (в адміністративних межах Львівської і Волинської областей) за період з другої половини ХІХ ст. до початку ХХІ ст. було зареєстровано 70 видів наземних і 37 прісноводних видів молюсків. У наведених вище цифрах не врахована більшість видів, видова самостійність яких не є на даний час загально визнаною, за винятком *Lymnaea ampla*, а також дані, які могли базуватися на помилковому визначенні інших видів (зокрема, для слизняків з родів *Deroceras* і *Arion* [10, 12]).

У малакологічному фонді ДПМ представлено 77% від загальної кількості видів, зареєстрованих на дослідженій території, та 84% від кількості видів, які мають розвинену черепашку і можуть бути представлені в конхологічній колекції. Дані матеріали є незамінною основою для перевірки правильності попередніх визначень (див. вище) та уточнення видових визначень після можливих таксономічних ревізій окремих груп.

Оскільки сучасні ареали деяких видів наземних і прісноводних молюсків можуть бути розширені внаслідок діяльності людини, не завжди можна точно встановити тип вихідного (природного) ареалу. Зокрема, деякі види молюсків одні дослідники вважають голарктичними, інші – палеарктичними, занесеними до Північної Америки людьми [13]. Тому важко встановити точний відсоток голарктичних і палеарктичних видів на дослідженій території. Спільна частка голарктичних і палеарктичних видів становить 48% для наземних і 78% для прісноводних черевоногих молюсків.

Серед наземних молюсків виділяються 3 майже однакові за кількістю видів групи (по 9-10 видів, що становить 13-14% від загального видового складу наземних молюсків). До першої з них належать види, широко розповсюджені в межах Європи [13]. До другої групи можна віднести види, основний ареал яких пов'язаний переважно з Середньою Європою або з Середньою та Східною Європою. До третьої групи належать види, розповсюджені переважно у південно-східних районах Європи.

Частка карпатських видів не є високою у порівнянні із західною частиною Подільської височини [13] та особливо з Передкарпаттям [12]. На дослідженій території зареєстровано усього 4 таких види: *Macrogastra tumida*, *Monachoides vicina*, *Perforatella dibothrion*, *Campylaea faustina*. Останні 3 види порівняно часто трапляються на Подільській височині, тому деякі автори пропонують називати їх не карпатськими, а карпатсько-подільськими [5].

Серед прісноводних черевоногих молюсків, які не належать до голарктичних або палеарктичних видів (див. вище), 5 видів можна вважати широко розповсюдженими у межах Європи [13], 2 види (*Lithoglyphus naticoides*, *Borysthenia naticina*) можна назвати понтійсько-балтійськими. *Marstoniopsis scholtzi* розповсюджений переважно у басейнах Балтійського і Північного морів.

За екологічними вимогами серед наземних молюсків дослідженої території переважають лісові види (екологічні групи №№ 1-3). Їх сукупна

частка становить 38%. Далі йдуть види, пов'язані переважно з відкритими ландшафтами або з ксеротермними біотопами з різним ступенем затінення (екологічні групи №№ 4-6), сукупна частка яких становить 23%. До вологолюбних видів з екологічних груп № 8 і № 9 належить 21% від загальної кількості зареєстрованих видів. Якщо додати до них також стенотопні лісові вологолюбні види (згадана вище екологічна група № 3), загальна частка вологолюбних видів становитиме 26%. Еврибіонтні види наземних молюсків (екологічна група № 7) становлять 17% від загального видового складу наземних молюсків.

Серед прісноводних червононогих молюсків переважають види, які заселяють переважно постійні стоячі водойми або ділянки текучих водойм з низькою швидкістю течії (екологічна група № 11). До них можна віднести 62% видів. 27% видів надають перевагу невеликим, часто – періодичним водоймам (екологічна група № 10). Лише 4 види молюсків (або 11%) можна назвати річковими (екологічна група № 12). Серед них *Theodoxus fluviatilis*, *Lithoglyphus naticoides*, *Borysthenia naticina* зареєстровані лише на Волинській височині (таблиця).

Таким чином, на заході Малого Полісся та Волинської височині досить добре представлені різні екологічні групи червононогих молюсків, здатні заселяти найрізноманітніші типи наземних і прісноводних біотопів.

Найбагатший видовий склад наземних молюсків зареєстрований на південних і південно-західних ділянках Малого Полісся (таблиця), де відчувається вплив багатой наземної малакофауни Розточчя [10]. На дослідженій частині Волинської височини видовий склад наземних молюсків помітно бідніший. Це може бути пов'язаним як із загальною бідністю наземної малакофауни, так й з недостатньою її вивченістю. З наведених у роботі О.О.Байдашнікова [5] схем розповсюдження окремих видів наземних молюсків на Подільській височині та прилеглих до неї територіях можна припустити, що у південно-східній частині Волинської височини (зокрема, на

Мізоцькому кряжі) видовий склад наземних молюсків може бути значно багатшим і своєріднішим, ніж у її західній частині.

Висновки

У роботі проаналізований видовий, зоогеографічний і екологічний склад наземних і прісноводних черевоногих молюсків західної частини Малого Полісся і Волинської височини. Отримані дані можуть бути в подальшому використані для моніторингу антропогенних змін наземних і прісноводних малакокомплексів даної території. Проведена робота показала необхідність детальнішого дослідження наземних молюсків Волинської височини. У подальшому бажано доповнити отримані дані матеріалами з південно-східної частини Волинської височини, яка може відрізнятися багатшим і своєріднішим складом наземних молюсків.

1. Анистратенко В.В. Литторинообразные, рессообразные / В.В. Анистратенко, А.П. Стадниченко – К.: Наукова думка, 1994. – 175 с. – (Фауна Украины. Т. 29. Моллюски. Вып. 1. Кн. 1).
2. Байдашников А.А. Наземные моллюски Закарпатской области и их распространение по основным ландшафтам и растительным сообществам / А.А. Байдашников // Труды ЗИН СССР. – Л., 1985. – Т. 135. – С. 44-66.
3. Байдашников А.А. Зоогеографический состав и формирование наземной малакофауны Украинских Карпат / А.А. Байдашников // Зоол. журн. – 1988. – Т. 67, вып. 12. – С. 1787-1797.
4. Байдашников А.А. Наземная малакофауна Украинского Полесья. Сообщение 1. Видовой состав и связь моллюсков с растительным покровом / А.А. Байдашников // Вестн. зоологии. – 1992. – № 4. – С. 13-19.

5. Байдашников А.А. Наземная малакофауна Украинского Полесья. Сообщение 2. Формирование наземных малакокомплексов / А.А. Байдашников // Вестн. зоологии. – 1996. – № 3. – С. 3-12.
6. Гураль Р.І. Видовий склад прісноводних черевоногих молюсків басейну верхів'я Дністра / Р.І. Гураль // Вісник Львів. ун-ту. Серія Біологічна. – 2003. – Вип. 33. – С. 104-109.
7. Гураль Р.І. Прісноводні молюски Розточчя: видовий склад та його зміни, екологія / Р.І. Гураль // Наук. зап. Держ. природозн. музею. – 2008. – Т. 24. – С. 145-152.
8. Гураль Р.І. Клас: Черевоногі – Gastropoda // Рідкісні види тварин Львівської області / Р.І. Гураль, Н.В. Сверлова – Львів, 2006. – С. 101-104.
9. Каталог колекції прісноводних молюсків проф. В.І.Здуна у фондах Зоологічного музею ЛНУ ім. І.Франка / [укладачі: Шидловський І.В., Гураль Р.І., Романова Х.Й.] – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І.Франка, 2008. – 58 с.
10. Сверлова Н.В. Наземна малакофауна (Gastropoda, Pulmonata) Розточчя і Опілля та її зміни за останні 100 років / Н.В. Сверлова // Наук. зап. Держ. природозн. музею. – Львів, 2001. – Т. 16. – С. 117-123.
11. Сверлова Н.В. Наукові колекції державного природознавчого музею / Н.В. Сверлова. – Львів, 2004. – Вип. 1. Наземні молюски. – 200 с.
12. Сверлова Н.В. Наземна малакофауна Передкарпаття та її антропогенні зміни протягом ХХ століття / Н.В. Сверлова // Наук. зап. Держ. природозн. музею. – Львів, 2008. – Вип. 24. – С. 127-144.
13. Сверлова Н.В. Зоогеографічний склад сучасної фауни черевоногих молюсків (Gastropoda) західної частини Подільської височини / Н.В. Сверлова, Р.І. Гураль // Вісн. Львів. ун-ту. Серія Географічна. – 2004. – Вип. 30. – С. 288-289.
14. Стадниченко А.П. Прудовиковообразные (пузырчиковые, витушковые, катушковые) / А.П. Стадниченко. – К.: Наукова думка, 1990. – 292 с. – (Фауна Украины. Т. 29. Моллюски. Вип. 4).

15. Стадниченко А.П. Прудовиковые и чашечковые (Lymnaeidae, Acroloxidae) Украины / А.П. Стадниченко. – К.: Центр учебной литературы, 2004. – 327 с.
16. Хлус Л. Наземная малакофауна Прут-Днестровского междуречья / Л. Хлус, Н. Сверлова // Матер. междунар. конф. "Интегрированное управление природными ресурсами трансграничного бассейна Днестра", (г. Кишинев, 16-17 сентября 2004 г.). – Кишинев: Есо-TIRAS, 2004. – С. 352-355.
17. Alexandrowicz S.F. Analiza malakologiczna w badaniach osadów czwartorzędowych / S.F. Alexandrowicz // Zesz. nauk. AGH. Kwart. Geologia. – 1978. – Т. 12, N 1-2. – S. 3-240.
18. Bąkowski J. Ślimaki i małże zebrane w okolicy nadbużańskiej koło Kamionki Strumiłowej w r. 1877 / J. Bąkowski // Spraw. Kom. Fizyograf. Pol. Ak. Um. – Kraków, 1878. – Т. 12, Cz. 2. – S. 23-26.
19. Bąkowski J. Mięczaki galicyjskie / J. Bąkowski // Kosmos. – Lwów, 1884. – Т. 9. – S. 190-197, 275-283, 376-391, 477-490, 604-611, 680-697, 761-789.
20. Bąkowski J. Mięczaki (Mollusca) / J. Bąkowski – Lwów: Wyd-wo Muzeum im. Dzieduszyckich, 1891. – 264 s.
21. Urbanski J. Mięczaki z okolic Rawy Ruskiej i z kilku innych miejscowości na Rostoczcu Lwowsko-Tomaszowskiem / J. Urbanski // Spraw. Kom. Fizyograf. Pol. Ak. Um. – Kraków, 1933. – Т. 67. – S. 43-98.

From second half of XIX century to beginning of XXI century in the western part of Male Polissya and Volhynian Upland (in the administrative limits of Lviv and Volhynian Regions) 70 species of the land gastropods and 37 species of the freshwater gastropods were registered. About 80% of the species were represented in the collection of State Museum of Natural History (Lviv). The ecological and zoogeographical composition of the gastropods was analysed.

Key words: gastropods, Gastropoda, Male Polissya, Volhynian Upland, Ukraine.